אור הצפון — הצנע לכת

הצנע לכתבא מיכה והעמידן על שלש וכו' "עשות משפט" - זה הדין, "ואהבת חסד" - זה גמילות חסדים, "והצנע לכת" - זה הוצאת המת והכנסת כלה (מכות כד.)

היסוד השלישי שהעמיד מיכה לאחד מיסודי התורה - הצנע לכת - אינו מעורר בנו שום ספק מה הוא, הלא הוא: שלא יפרסם האדם את מעשיו הטובים לבני אדם. איש כזה שאינו מפרסמם אלא מצניעם ועושה מה שעושה מן הטוב בהסתר ובחשאי, זהו צנוע.

אם נניח שכך הוא, הרי זה סותר את שני יסודות הקודמים לו: עשות משפט ואהבת חסד. "עשות משפט זה הדין", ודבר המסור לבית דין הוא ענין של פרסום, ואינו עולה על הדעת לומר שיעשה בהסתר ובצנעה. ומה גם את זה שחשב מיכה הנביא לעמוד השני: חסד, אשר כפי רוב המעשים שנעשים וכפי רוב מקבלי הטוב כן תגדל אהבת החסד, וכל מה שיגדל החסד ויתפשט יותר, כן יודע ויתפרסם יותר. למשל, חסדו של אברהם אבינו ע"ה שביתו היה פתוח לרווחה לארבע רוחותיו, לכל עובר ושב האכיל, השקה והיטיב עמו, לאלפי אנשים הראה חסדו והיטיב עמהם, האפשר להצניע מעשיו ולהיות צנוע? לבד זאת, מצינו בחז"ל חוב על המיטיב שיגלה ויודיע לחבירו את החסד שעשה עמו, כאמרם ז"ל: "הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו" (שבת י: וראה ביצה טז.), מפני שזה חלק גדול וחשוב במעשה החסד, ש"מתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חיבה וריעות בישראל" (רש"י שם בביצה גבי הנותן פת לתנוק). אם כי אין לגלות, כמובן, למי שאין לו שום שייכות ישרה לזה, בכל אופן לא שיסתר הדבר מבני אדם וישאר נעלם. ואם כן מהו המובן של הצנע לכת שנוכל לומר על זה כי נסתם ונעלם מאחרים ורק העושה הוא לבדו יודע מזה?

אמנם מתוך דברי חז"ל הנזכרים מתבאר לנו דבר חדש, כי לא רק בדברים מכוסים ונסתרים מעינינו יהיו העושה לצנוע, כי הלא הצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה לחופה, ומעשים כאלו אינם נעשים בהסתר ובהצנע, כי מבטלין תלמוד תורה עליהם בכדי להשתתף בהם להרבות בכבודם, ודוקא את זה חשבו לעיקר גדרו של הצנע לכת, דברים הנעשים בקולי קולות יהיו בהצנע. ודברים הנעשים בצנעא למדו שם בקל וחומר: "והלא דברים קל וחומר, ומה דברים שאין דרכן לעשותן בפרהסיא אמרה תורה 'והצנע לכת', דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה" (מכות שם וראה סוכה מט:).

היוצא לנו מזה, כי אין הצניעות רק במה שיכסה ויעלים את המעשה עצמו של הטוב, אלא במה שיכסה את החלקים המצטרפים אל כל מעשה מסיבת כחות הנפש של העושה. חלקים אלה נמצאים למרבה במעשים היותר גלויים ומפורסמים, כי כל מעשי האדם הנראים לנו, ואשר אנו מעריכים אותם ומחליטים עליהם הרצוים הם או אינם רצוים, עשה מצוה או עבר עבירה, בטל

מצוה או נזהר מעבירה, השקפתנו בזה רק על דבר מסוים. כשאומרים מעשה זה רצוי, כונתנו על כל המעשה כמו שהוא עתה גמור ומסויים לפנינו. אבל האמת היא כי כל המעשה הוא צירוף מהרבה חלקים דקים, כל תנועה של אבר מאברי האדם הוא חלק מהמעשה והיא מביעה את חפץ לב עושיה, בה ועל ידה משתקפים הנימים היותר דקים שבנשמתו ומגלה לנו את עומק לבו. ושונים הם חלקי מעשה אלה אצל כל איש ואיש כפי מעלת נפשם וגודל רוחם ותכונותיהם. יש ששני אנשים עושים דבר טוב אחד, אבל זה שואף לפרסום וזה לא, זה שואף לגמול וזה לא. תוצאת מעשיהם אחת, נעשה מעשה הטוב, אבל אופני העשיה שונים הם, וחוסר ההבעה של פרסום העושה אינה חסרון כלל במעשה הטוב. מעשה המשפט והחסד נעשה בשלמות גמורה כל אחד כראוי לו, אף אם הוא מהדברים הנעשים בפרהסיא גם מבלי חלקים אלה. ולא לבד שאינו מחסר במעשה החסד מאומה אלא אדרבה מוסיף שכלול והשלמה, כי בהתערב דגש של אהבת עצמו או בקשת תועלת לעצמו במעשה חסד לחבירו, הרי זה פוגם באהבת חבירו וממעט את החסד, וכל מה שיטהר האדם את לבו מאהבת עצמו שכל מה שיעשה לטובת חבירו יהיה נקי מאיזה פניה עצמית, אזי יגיע למדת החסד בשלמותה, ואהבת חבירו תהיה בלי פגימה כל שהיא. וכן בדברים הנעשים בפרהסיא כמו הכנסת כלה, צריך להתעמק ולבקש את הטוב והנאה שבדבר, לא למעט בשמחה ולא להסתיר מעשיו, אלא מהו ה"הצנע לכת"? "אף שם צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו" (לשון רש"י סוכה, שם), לכוון את המדה שהיא נאה ביותר, ותנועה הכי קלה במעשיו תהא לשמח רק את חבירו ולא את עצמו, וזה אינו נראה מוצנע ומכוסה מבני אדם.

השקפה כזאת על הצנע לכת מביאה שינוי ערכין בדבר ומרימה למדרגה עליונה. הצנע בתוך פרסום הוא במחשבה ובמעשה. מחשבת האדם והרגשותיו הפנימיות שונות הן אצל בני אדם, ושינוי זה מתבלט בכל מעשה ופעולה, וכפי ערך הרגשותיהם כן יתרבה או יתמעט ערך ההצנע לכת, כי כוונת והרגשת הלב נעלמות מאחרים, זהו רק חלק המחשבה שבמעשה, זכותה - גדלותה - וטוהר ההרגשה, המובא בחובות הלבבות שער יחוד המעשה מה שהוא ז"ל קורא לו "חלק המצפון", מלה היותר מכוונת להענין, וההצנע שבמעשה, להסתיר ולהצניע כפי האפשר חלקים ממנה אף בדברים שחובה היא לעשותם בפרסום, שלא יעשה ויראה שום תנועה קלה מכל רמ"ח אבריו שאינה חלק ממעשה הטוב עצמו, ועל זה נאמר - הצנע לכת - הצנע את עצמך אף במעשיך היותר מפורסמים.

מדה זו של הצנע לכת, לבד מה שיש בה בריחה מן הכבוד, וענוה שגדולה מכל המדות, יסוד מדה זו הוא טהרת הלב ויחוד המעשים לשמו יתברך, ומדה זו אינה מעלה פרטית אלא תכלית השלמת האדם, עבודת ה' בלב שלם וטהור. ומפני זה חשבה מיכה הנביא לאחד משלשה יסודי התורה.